

מושב לצים

ללמוד מן הניסיון

"אל תאמר מֶה היה שהימים הראשנים היו טובים מאלה כי לא מחכמה שאלת על זה"^א. הרבה אנו צריכים לאמת הנוקבת הזו שבדברי קהלת. טבעו של עולם שכל רע שעובר על האדם, אם בפרט ואם בכלל, הוא רואה כחריגה מסדר הטבע, כעיוות שלא היה לעולמים, ומתוך כך הוא שופט בחומרה רבה את מצבו, מקונן על ירידת הדורות ועל מצב העולם וחש עצמו חסר אונים. "לא מחכמה" הוא השיפוט הזה, שכן רוב ככל הבעיות והפורענויות המתרגשות ובאות לעולם כבר היו לעולמים, ואין כל חדש תחת השמש. הרע שבעולם הוא עיקש, אך אינו יצירתי. את אותה סחורה שבמרתפיו הוא אורז באריזה שונה ומשווק בדרכים שונות בכל דור ודור, אך לחדש ממש – אין הוא יכול.

בפרשתנו מועמדת סמכותם של גדולי ישראל, ובעצם – סמכותה של התורה שבעל-פה עצמה, תחת מתקפה כבדה. בחוצפה נוראה ובוטה עומד איש ציבור בולט ומעז פניו להתגולל על משה רבנו ועל אהרן הכהן בעלילות שאין בהן ממש, כשהוא מאשים אותם בסיאוב ובשחיתות, בנטילת שררה וביומרה לקחת לעצמם את הבלעדיות על ייצוג דבר הא-ל בעם ישראל – וזאת מבלי שנבחרו לכך בידי עליון. אם רק ננסח את העלילה במילים מודרניות ובסגנון כתיבה עדכני, הרי לפנינו כתבת שער מאחד העיתונים המובילים בזמננו, עם כותרות צועקות באדום ובשחור, פרשנים שכל אחד מהם שולח חץ משוח ברעל אל לבו של נשוא הכתבה, עמודים פנימיים עם ריאיונות משלימים ועדויות של אנשי מנגנון – הכול כמיטב המסורת המוכרת לנו כל כך.

ניחא, כבר היה כדבר הזה לעולמים. דוברי שקרים ומלעיזים, עזי פנים לא הומצאו בימינו; אך במה אנו יוצאים נשכרים מן הידיעה הזאת? – בכוחו של הניסיון. אם כבר הדורות הקודמים התמודדו עם אותה בעיה, משמע שנוכל ללמוד מהם את הדרך לעשות זאת. לומדי פרשת קרח אינם אמורים להיות מופתעים ומוכי אלם בשעה שייפגשו עם תלמידיו של קרח שבכל דור ודור. את שורש המרי כבר פגשו, ו"דע מה שתשיב" כבר ערוך ומוכן בפיהם.

^א קהלת ז י.

נעיין ב"כתבת שער" שכזו שחכמינו שמו בפיו של קרח, ונלמד מפיהם מה מאפיין אותו ואת שכמותו וכיצד יש להתייחס לדבריהם.

חשיפה: משה ואהרן מתעשרים על חשבונה של אלמנה

אומר המדרש:

"ובמושב לצים לא ישב"^ב – זה קרח, שהיה מתלוצץ על משה ואהרן. מה עשה? כינס עליהם כל הקהל, שנאמר "ויקהל עליהם קרח את כל העדה", התחיל לומר לפנייהם דברי ליצנות.

אמר להן: אלמנה אחת [הייתה] בשכנותי ועמה שתי נערות יתומות, והיה לה שדה אחת. באת לחרוש, אמר לה משה: "לא תחרש בשור ובחמר יחדו"^ג; באת לזרוע, אמר לה: "שדך לא תזרע כלאים"^ד; באת לקצור ולעשות ערימה, אמר: הניחו לקט שכחה ופאה; באת לעשות גורן, אמר לה: תני תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני; הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו.

מה עשתה? עמדה ומכרה את השדה ולקחה שתי כבשות כדי ללבוש גיזותיהן וליהנות מפירותיהן. כיוון שילדו, בא אהרן ואמר לה: תני לי את הבכורות, שכך אמר לי הקב"ה "כל הבכור אשר יולד וגו'"^ה, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו את הוולדות. הגיע זמן גזיזה וגזזה אותן, אמר לה: תני לי ראשית הגז [שכן אמר הקב"ה "וראשית גז צאנך תתן לו"]^ו.

אמרה: אין בי כוח לעמוד באיש הזה! הריני שוחטתן ואוכלתן. כיוון ששחטה, אמר לה: תני לי הזרוע והלחיים והקיבה. אמרה: אפילו אחר ששחטתי אותן לא ניצלתי מידו! ואמרה: הרי הן עליי חרם. אמר לה: כולו שלי הוא, שכך אמר הקב"ה "כל חרם בישראל לך יהיה", נטל והלך לו והניחה בוכה היא עם שתי בנותיה, כדין כולהן עבדין להא ביזתא עלובתא ותולין בהקב"ה...^ז

אכן, תמונות קשות. במרכז העלילה הבדויה^ח עומדת הא ביזתא עלובתא – הבזויה והעלובה – הלא היא אישה אלמנה, שהתורה מזהירה ביותר מפני דמעתה וצערה, ועמה שתי בנות

^ב תהלים א א.

^ג דברים כב י.

^ד ויקרא יט יט.

^ה דברים טו יט.

^ו שם יח ד.

^ז ילקוט שמעוני, קרח, רמז תשנ.

^ח שהרי חלק גדול מאותם חיובים ש"השיתו" משה ואהרן על האלמנה אינם נוהגים אלא בארץ ישראל, שאליה לא זכה קרח להיכנס.

יתומות, אף הן באותה אזהרה. אין לנו ידיעה מוקדמת על מצבה הכלכלי, אך ניתן לשער שבאין גבר מפרנס בבית הייתה האלמנה קשת יום. על גבי הרקע הזה נפרשת עלילת הסיפור, שכולה אטימות ורוע לב. הידיעה שהמערכת המתעמרת באלמנה ובבנותיה אינה מערכת משפטית חילונית, אלא מערכת שחוקיה הם דבר ה' ומיישמייה – לפחות כפי שהציג קרח את הדברים – הם משה ואהרן, אנשי הרוח, צדיקי האומה, מוסיפה מטען רגשי רב עצמה לתיאור העובדות.

המדרש אינו מתמודד עם טענותיו של קרח לגופן. נראה שאין הוא מוצא בכך עניין. ההתמודדות היחידה היא בהגדרת טיב הטענות – "דברי ליצנות". מתוך כך, ניתנת לדברי קרח הכותרת: "ובמושב לצים לא ישב". לא עצרת מחאה, לא מרמור ציבורי, לא ביקורת נוקבת, אלא פשוט מושב לצים.

ליצנות, בלשון חז"ל, איננה בדיחות וחיודי לשון אלא דברים שליליים שיש בהם מן הכזב, ומגמתם להכעיס את השומע או לעוות את האמת. הם נחשבים לניגוד מוחלט לדברי תורה^ט, ונזכרים תכופות לצדם של דברי לשון הרע וניבול פה.

האם חז"ל טוענים שקרח שיקר בדבריו? אם נבדוק את טענותיו אחת לאחת, נמצא שאמת בפיו. אכן, כל אדם מישראל ללא הבדל מחויב בהלכות כלאיים, במתנות כהונה ובמתנות עניים. הדעת נותנת שאדם שמצבו הכלכלי אינו מן המשופרים יתקשה בהלכות אלו יותר מאחרים. אם כן, מדוע חז"ל פוסלים את דבריו אד־הומינים, ומכנים אותם "דברי ליצנות"?

התשובה היא שגם אם כל הנקודות המובאות בדברי קרח הן אמת לאמיתה, הקו המחבר אותן הוא שקר. סיפורו של קרח על האלמנה הוא מצג שווא, העושה שימוש בחלקי אמת על מנת להציג תמונה כוזבת. אחדות מטענותיו הן הגזמות, אחרות הן דברי הבאי דמגויים שאין בינם ובין המציאות דבר, וישנה גם בעייתיות קשה לא רק בנתונים שכלל בדיווחו אלא גם במה שהשמיט. את האמת החלקית הזו מכנים חז"ל בשם ליצנות.

הגזמות: האם מתנות כהונה גוזלות חלק גדול כל כך מיבולה של האלמנה? תרומה גדולה אין לה שיעור ואפילו חיטה את פוטרת את כל הכרי'. מעשר ראשון הוא עשירית היבול בלבד, לא רובו ואף לא קרוב למחציתו. מעשר שני, כזכור, נאכל לבעלים ואינו יוצא מרשותם. כך גם לגבי מתנות הבשר, נתינה שיש בה ממש – אך אינה מותירה את הבעלים חסר כול.

^ט ראה שיר־השירים רבה א: ב: "מה השמן הזה כוס מלא אינו מזרזף כשאר כל המשקים, כך דברי תורה אין מזרזפים בדברי ליצנות. מה השמן הזה כוס מלא שמן בידך ונפל לתוכו טיפה של מים ויצאת כנגדה טיפה של שמן, כך אם נכנס דבר של תורה ללב יצא כנגדו דבר של ליצנות, נכנס ללב דבר של ליצנות יצא כנגדו דבר של תורה".

^י חולין קלז, ב.

דמגוגיה: מה שייכותם של איסורי כלאיים למצוקתה של האלמנה? מי אומר שהיא בכלל מחזיקה ברשותה שור וחמור, ודווקא בעזרתם היא מתכוננת לחרוש? ואם אכן זה המצב, האם יקשה עליה להחליף בהמה בבהמה אחרת? ובעניינו של איסור זריעת כלאיים, הרי כל הנדרש הוא להרחיק את המינים השונים מעט זה מזה.

השמטות: להיכן נעלם מעשר עני? ודאי השמיט אותו קרח מפני שלא רצה שקהל שומעיו ייזכר בעובדה שהתורה אינה רק נוטלת מן האלמנה הענייה, אלא גם מעניקה לה ברוחב יד. כך גם לגבי לקט, שכחה ופאה, שגם העני מחויב להפריש משדותיו וממטעיו, אך כנגדם הוא זכאי ליטול פי כמה וכמה משדותיהם וממטעיהם של אחרים. נוסף על כך, מדוע התעלם קרח מן הסיבה המזכה את הכהנים במתנותיהם? האם לחם חינם הם אוכלים? הרי הכהנים אינם מחזיקים בנכסי נדל"ן ואינם חורשים וזורעים את אדמתם. כל ימיהם קודש לעבודת ה', אם בבית המקדש ואם בהרבצת תורה לכל ישראל. את שכרם הם נוטלים!

אם כן, כל דבריו של קרח אינם אלא דברי ליצנות, והיחס שמפגינים חז"ל כלפיהם הוא בניין אב לדרך שבה עלינו להתייחס לטענות ממין זה גם בדורנו.

מצוקת הפרט בראי הכלל

בשורות הקודמות ירדנו לרמתו של הלץ כדי להפריך את טענותיו אחת לאחת. אולם, מצד אחר, האם הבאנו בחשבון את האפשרות שקרח מתכוון ברצינות? שלמרות הדמגוגיה, ומעבר לשטחיות ולחלקיות שבהצגת הדברים, הוא מבקש באמת לתבוע את עלבונו של האלמנה? אין הדבר משולל כל יסוד. אפשר שיקרה כדבר הזה, שתהיה אישה מסכנה שאין לה בביתה אלא מעט זרע, והחובה לוותר על מקצתו תהיה עבורה גזרה קשה ממש. מה נענה לאותה עלובה?

באחד מפנקסי מרן הרב זצ"ל מצויה רשימה מפורטת ומיוחדת העוסקת בשאלה ממין זה. הדברים מתייחסים לספר שיצא באותם ימים מפרי עטו של דוד פרישמן, איש יודע ספר ששנה ופירש והתפרסם כסופר⁸⁷, בשם "המצווה". הספר עוסק באחד הדינים הכאובים והנדירים בהלכות אבן־העזר: זוג ששהה עשר שנים אחר חתונתו ולא זכה לחבוק פרי בטן. לשונו של השו"ע בנידון היא:

⁸⁷ התגורר בחו"ל, התנגד לתנועה הציונית וראה את תחייתה של האומה בפיתוח האמנות והספרות. היה ידוע בלשונו המושחזת כנגד סופרים שביקר וכנגד קודשי ישראל, כפי שנכתב עליו: "איש לפניו בסופרי ישראל לא משח את חיציו ברעל אשר כזה, איש לא הרחיק קלוע ממנו עד להר סיני... שמים בקשו רחמים על משה ותורתו מפני חמת עטו הבלטריסטי של דוד פרישמן" (אברהם קריב, "עטרה ליושנה" עמ' 187, הוצאת דביר, 1956).

נשא אישה ושהתה עמו עשר שנים ולא ילדה, יוציא וייתן כתובה או יישא אישה הראויה לילד. ואם לא ירצה, כופין אותו עד שיציא.²¹

בדורותינו, כשפשט תוקפו של חרם דרבנו גרשום ואין נושאים עוד אישה שנייה, הצטמצמו האפשרויות העומדות בפני הזוג והפירוד הפך למוצא היחיד מן המצב הקשה והעגום.

מתוך הסיפור ניכר שפרישמן היה בן בית בארון הספרים היהודי, וודאי ידע לקרוא גם באותיות הקטנות שסביב לשונו של השולחן־ערוך. אם כך, יש להניח שראה את דברי הפתח־יתשובה המצרף סניף לסניף ומגיע לידי קולות עצומות שכמעט ואינן מניחות מקום לדין זה להתקיים בו. את דברי הרמ"א, על כל פנים, ודאי ראה, והרי לשונו ברורה ומפורשת: "בזמן הזה אין נוהגין לכופף כלל".²²

אמנם כמעשה קרח כך לא הניח גם הוא לתמונה המורכבת למנוע אותו מכתיבת מסה שכולה פלסתר כנגד התורה, ומגמתו להראות כמה סבל וכאב גורמים משפטיה. בלשון הנוגעת ללב תיאר את האסון המתרגש על ראשם של האיש והאישה האומללים: "הנה נווה שלום עומד על תלו, ואיש ואישה יושבים בו כשבת יונים גם יחד, ופתאום והנה יד שלוחה מחוץ להרוס את הנווה הזה עד היסוד בו ולשפוך דמי לבבות נקיים ארצה כמים". שיפוטו המוסרי חד כתער: "כי נר מצוה ותורה אור... איה האור ואיה הנר אשר אמרו? מה משפט המצווה, אשר איש ישראל יעשנה? האם נשמה יתרה היא או לב מטומטם, אשר התקשה?" מרן הרב זצ"ל, שהאמין בכוחה הגדול של הרוח האמנותית ושל המילה הכתובה ומתוך כך הרבה להתעניין בסופרי ישראל ובפרי עטם, כתב על כך את הדברים הבאים:

הספרות היפה לוחמת היא לפעמים בתורה ובדעות האמיתיות של האמונה הטהורה. וביותר שהיא מסירה את לב רבים מצעירינו מהוקרת ערך ההליכה בדרכי התורה ומשפטיה על־ידי מה שמציגה לפעמים מחזה פרטי, שעל־פי הליכות התורה היה מחייב להביא אסון על אנשים ידועים. אמת הדבר שחיזיון פרטי אינו כלל מופת חי על סתירת הנהגה כללית. יוכל להיות שהמשפט שיש לו ערך גדול בחיי הכלל, יגרום לפעמים איזה רושם רע בחיי הפרט, שזאת היא חובת הצדק

²¹ שו"ע אה"ע קנד: י.

²² בדורנו ראינו כמה מגדולי ישראל ששהו יותר ויותר מעשר שנים ולא גירשו נשותיהם: רבנו הרצי"ה זצ"ל, החזון אי"ש זצ"ל, הרבי מליובאוויטש זצ"ל. על פי דברי הרב זצ"ל המובאים להלן יש לומר – בנוסף לנימוקים המובאים בפוסקים להקלה יתרה בדין זה – שבמקרה הפרטי של גדולים אלו, צורך עבודת הכלל והתועלת העתידה לצאת מהמשך קיום נישואיהם עלה על הצורך הכללי בהעמדת צאצאים ליישוב העולם. במובן הרחב, כולם העמידו צאצאים הרבה: "וכל המלמד בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו" (סנהדרין יט, ב), וחייב אדם בכבוד רבו יותר מכבוד אביו, "שאביו מביאו לעולם הזה ורבו שלימדו חכמה מביאו לחייו עולם הבא" (בבא מציעא ב: יא).

שיהיה הפרט נדחה בשביל הכלל. אי אפשר לשנות את המשפטים ותוכנם בשביל מצבו של כל אחד מבני אדם. על כן דברים כאלה אינם טענות של ביקורת, כי אם עלילות דברים שיוכלו לתפוש בלבם את קצרי הראות.⁷⁷

הרב זצ"ל אינו נבהל להשיב ולהתגונן. אינו רץ למצוא סעד מן הפתחית-שובה או מן הרמ"א. אינו ממחר לרפא את השבר על נקלה. במקום זאת, הוא משיב בנחת: ואם יהיו הדברים אמת, האם יש בכך כדי לסתור את יושר משפטי תורת אמת? נדמה שאם אשמתם של קרח וסיעתו היא באמירת אמת חלקית, הרי עצם ההתמקדות במצוקתו של הפרט במסגרת דיון על המערכת הכללית של מצוות התורה – אין חלקית ממנה.

כל מערכת חוקים בכל אחת ממדינות העולם פונה אל הכלל ומבקשת את טובתו, ובתוך כך יש והיא פוגעת בחיי הפרט. מעשים שבכל יום. מתקנות החניה העירוניות ועד הלשכה המחוזית לתכנון ובנייה, מן התנאים לקבלת הנחה בארנונה ועד לקריטריונים לבקשת מקלט הומניטרי, ספרי החוקים אינם מביאים בחשבון – ואינם יכולים להביא בחשבון – כל מקרה פרטי. כאשר חלה התנגשות בין החוק ובין רווחתו של היחיד, הרי זו למעשה התנגשות חזיתית בין ערכי הכלל והפרט, ובה ראוי שיגבר הראשון על האחרון.

ממשיך הרב זצ"ל ומלמד:

למשל חיזיון אחד של מר פרישמאן בשם "מצווה", מצייר את האסון והסדר ההרוס הבא למשפחה אחת בשביל דין גירושין שבא רק לרגלי הדין של "שהה עשר שנים ולא ילדה". טענה גדולה, אבל מה נעשה והתורה שהיא המשפט של הצדק המוחלט היא גבוהה יותר מהשקפות יפות של חיי שעה.

התורה מביאה את החיים לתעודה גדולה. אף-על-פי שבפרטו של אדם כבר נמנו וגמרו ש"נוח לו לאדם שלא נברא יותר משנברא"⁷⁸, אבל ודאי אין המשפט הזה צודק כי אם בפרט ובהווה, אבל העתיד של האדם שמתקדם והולך, ודאי יבואו לנו, למין האנושי בכללו, חיים טובים ומאושרים, שהתורה המשקיפה על הצדק המוחלט תחייב את כל אדם שלא למנוע את הטוב אשר לאל ידו לעשות, ולהרבות חיים בעולם. כי מריבוי הפועלים תתקדם הפעולה, ומריבוי העמלים ייבנה ויתכונן יישובו של עולם.

על כן חייב כל אדם להקריב את היופי והנעים של הרגש שלו היחיד על מזבח הכללי, העתיד, שהוא ודאי מרובה יותר ממנו. ומי יודע מה הוא הכוח הצפון באדם, שיצא ויתגלה בזרעו וזרעו אחריו, ומי יוכל לשער את הטוב שיוכלו הנולדים,

⁷⁷ פנקסי ראי"ה ח"א, עמ' כז.

⁷⁸ עירובין יג, ב.

הם או דורותיהם אחריהם, להביא אל החברה האנושית. רק צדק אנושי קצר ערך, שאינו יכול להשקיף כי אם את חוגו הקצר, הוא יוכל להחליט שכשר הדבר שישקוט האדם להרגיע רק את רגשו היחיד, במקום שאינו יודע את אותה הטובה שהוא מאבד ב"שבזואל-תעשה" שלו. זאת היא התשובה האמיתית והברורה שצריכה לדחות את התביעה האסתתית.

סיפורו של הפרט היחיד לעומת הכלל הוא אמת חלקית; סיפורה של מצוקת ההווה במנותק מחזון העתיד הוא בבחינת הוצאת דבר מהקשרו המלא והנכון¹⁰. הצד הקשה שבביקורת ממין זה הוא הכנות שבלב האנושי המביע את כאבו. ניכרים דברי אמת. אמנם היא הנותנת, הכאב הפרטי של היחיד, גדול ככל שיהיה, אינו יכול להכריע את ארחות הצדק והמשפט שסללה התורה עבור העם והעולם. המצוקה הזמנית, קשה ככל שתהיה, אינה יכולה לדחות ואינה רשאית לעכב את התרקותו של חזון העתיד, המביא אושר ושמחה לעולם¹¹.

נשוב לפרשתנו. ניתן ללמד זכות על קרח ולהציג את דבריו כנובעים מבקשת צדק אמיתית, אך אין בכך כדי לחפות על הפגם היסודי שנפל בהם. קרח הוא מאותם "קצרי הראות", אלו ש"אינם יכולים להשקיף כי אם את חוגם הקצר", ומתוך כך הוא מהפך את סדר ההתבוננות

¹⁰ דוגמה נוספת לכך היא מצבה מכמיר הלב של אישה שבעלה נעלם, ואין בית הדין ראיות למותו. אישה זו היא עגונה, מצד אחד אין היא חיה עם בעלה ומצד שני אין היא רשאית להינשא לאחר. ברמת הפרט, אכן מדובר בטרגדיה של ממש – "כאלמנות חיות". אך ברמת הכלל, ניתן להבין שאם היינו מתיירים אשת איש ללא ראיות מספיקות, היו מתרבים מקרי ממזרות בישראל, וכתוצאה היו נגרמות טרגדיות רבות עוד יותר. ודוגמה אחרת, שונה מאוד: אדם שיצא לדרך בערב שבת בשעה מאוחרת, ועקב תקלה מכנית מצא את עצמו לבסוף שובת בכביש נידח בערבה, תחת שמש קופחת ביום וצינת כפור בלילה, ללא אפשרות לקיים את השבת מתוך עונג ושמחה. ישאל השואל: וכי לכך נתכוונה תורה, שדרכיה דרכי נועם? האם זוהי שבת? אך היא הנותנת: רק אם יהיו מקרים פרטיים מצערים שכאלה, יבין הציבור שיש להיזהר ביציאה לדרך קודם השבת ולהתאמץ מאוד שלא לצאת אלא בעוד היום גדול, כפסק ההלכה בשו"ע (או"ח רמח"א). אם היינו מקלים לאדם הפרטי, היינו פוגמים בטובת הכלל.

¹¹ הרב זצ"ל מסיים בדברים נלבבים: "אמנם בבחינה יותר פרטית הננו יכולים להפוך את החיזיון לאידך גיסא, ונראה שכר מצווה לא רק בעתיד הרחוק כי אם גם אצל עושי המצווה לבדם. הדבר ידוע שפעמים רבות יזדמן שזוג אחד לא יוליד רק ביחשם זה לזו, וכשכל אחד מוצא לו זוג אחר הוא מוליד. והנה נציע לפנינו שני מחזות. משפחה אחת, שהגבירה את הרגש הטבעי על הצדק הנצחי, ונשארו ערירים על יום האחרון. מה אומלל מצב הזקנים החלושים לעת זקנתם, באין תומך ומחזיק בידיהם, באין מנחם לעניים ומרי שיחם. ולעומת זה הזוג שהתנהג כהלכה, כל אחד מהם הוליד בנים ובני בנים, ויהי למשפחה רבה, וממנה יצאו חכמים וסופרים, נדיבים ורוזנים. ומה נהדר הוא המחזה, כשהנכדים של אותו הזוג מתחתנים יחד. ועל החתונה מתראים פנים גם כן הזקן עם הזקנה, שמפני המוסר לא ירבו דברים, אבל נפשם תגל עליהם על הפרישה שהייתה טובה נצחית לשניה. והזוג האומלל הזקנים והגלמודים יושבים גם כן בתוך ההמון החוגג ועיניהם כלות לראות איך מחנה גדול של בנים ובני בנים, חתנים וכלות לבושי מכלול עוטרם את שתי המשפחות הללו, ואת מעדנות האהבה של הצמד החדש שמקשרות את הנפשות שנפרדו מתוך אהבה ותם דרך, אם לא חיזיון כזה יביע לנו שאמנם 'שכר מצווה – מצווה' (אבות ד: ב)."

במציאות כאשר הוא פותח בפרט וממנו הוא עובר אל הכלל. מתוך קנאתו למצוקתה הפרטית של האלמנה הוא בא לראות את כלל תורתו של משה כפגומה ומושחתת, ח"ו. מתוך כאבו על עלבונם של הלויים בני משפחתו, שקדושתם פחותה מזו של הכהנים, הוא מטיח במשה כי "כל העדה פֶלֶם קדשים" – ומאשים אותו בנטילת שררה לעצמו.

האמת היא הפוכה: משפטי התורה אמת, אף שהם עלולים לגרום כאב במקרה פרטי זה או אחר. "כל העדה פֶלֶם קדשים", אמת, ולמרות זאת ישנה הדרגה בקדושתם. הליצנות אינה מצליחה להקשות קושיה של ממש, ולפיכך גם אינה דורשת תשובה של ממש. כל שנדרש הוא להצביע על שיבוש התפיסה, על הצטמצמות המחשבה לתוך חוגו הצר של האינטרס הפרטי בדרך שאינה יכולה להעמיד לא את משפט ההווה ובוודאי לא את חזון העתיד.

כך לימדנו רבנו הרצי"ה: "תורת ה' תמימה משיבת נפש" – רק כשהיא תמימה הרי היא משיבת נפש. תמימות היא שלמות. כאשר מתבוננים בתורה בשלמותה, רואים שרובה המוחלט משיב נפש. ואם ישנם פרטים יוצאי דופן, הנדמים לנו כסותרים את טובתה של נפש פרטית כלשהי, הרי הכלל מעיד עליהם שגם הם אינם מכוונים אלא להטיב ולהשיב את נפש הכלל, וממילא גם היחיד עצמו – במבט כללי ושלם – נמצא נשכר על ידם¹¹.

¹¹ מקור הדברים בשיחות הרצי"ה (מטות־מסעי, עמ' 412), אודות שאלת השיוויון בין המינים: "בגמרא בבא קמא (טו, א) נמצאת הגדרה יסודית: 'השווה הכתוב אישה לאיש לכל דינין שבתורה'. הטענות והבלבולים באים מפני שתופסים את התורה בצורה מסולפת לאור מאמרים בודדים. יש לראות את התורה בתמימותה ושלמותה, ולא 'דבר ה' צו לצו צו לצו, קו לקו קו לקו' (ישעיהו כח י). 'תורת ה' תמימה' (תהלים יט ח). קודם כל הודיעו לנו כלל יסודי: שיוויון! אלו מילים ברורות מאוד: 'השווה הכתוב אישה לאיש לכל דינין שבתורה'. הנקודה היסודית היא השיוויון. זה האל"ף שבאל"ף. מעבר ליסוד זה יש כמה פרטים שאין בהם שיוויון, אבל אין העניין מתחיל מהפרטים. אין זה צודק ואמיתי להתחיל מהאיי שיוויון. הכלל הוא השיוויון, שיוויון בצלם אלקים שבאדם. 'ויברא אלקים את האדם בצלמו, בצלם אלקים ברא אתו, זכר ונקבה ברא אתם' (בראשית א כז). הזכר והנקבה שייכים שניהם לצלם אלקים שבאדם. יחד עם זה יש גוונים, אבל לא מתחילים בפירוד אלא בשיוויון. זו נפקא־מינה יסודית בכל הגישה לנושא. הכלל היסודי הוא האחידות, האחידות הכלל־ישראלית, האחידות האלקית, האמת הגדולה של שלמות ותמימות. כשמתחילים מהגוונים אזי ישנם בלבולים של קטנות. רק מתוך הכלל הגדול הכלל־כללי של 'השווה הכתוב' יש מקום לבירורי הבחנות".